

Креативний потенціал викладачів вищої школи України

О. В. Хижняк

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, Україна

УДК 316.334.2:331.54

doi: 10.15421/1717151

Визначено креативний потенціал викладачів вищої школи України на прикладі сприйняття ними технологій електронної освіти. Запропоновано індикатори для вимірювання креативного потенціалу викладачів, серед яких: навички роботи з новітніми інформаційними системами; бажання розробляти та реалізовувати освітні інновації; наявність акаунта в соціальній мережі; готовність позбутися застарілих методів навчання; володіння іноземними мовами (насамперед, англійською); здатність поєднувати навчальну і науково-дослідну роботу; комп'ютерна підготовка. Креативна дія віднесена до проблемних освітніх інновацій. На аналізі матеріалів проведеного за участю автора емпіричного соціологічного дослідження встановлено, що найбільше готові до роботи в умовах електронної освіти такі категорії викладачів: за віком – викладачі молодшої вікової групи, за профілем викладання – викладачі природничого профілю, за місцем розташування вищого навчального закладу – викладачі столичних вищих навчальних закладів, за формою власності вищого навчального закладу – викладачі приватних вищих навчальних закладів, порівняно з викладачами державних вищих навчальних закладів. Креативність в освітніх практиках стримують інновації, які не мають ресурсного забезпечення і вступають у конфлікт з новими освітніми ідеями, процедурами, заходами, елементами.

Ключові слова: вища освіта; освітні практики; освітні послуги; освітні інновації; викладачі; креативність; креативна дія; електронна освіта

The creative potential of teachers of higher education in Ukraine

O. V. Khyzhniak

V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

The article proposes a conceptual approach to the definition of the creative potential of higher education lecturers in Ukraine on the example of perception of their technologies in electronic education.

In the study, the lecturers' creative potential necessary for their work in the field of e-learning was measured through the indicators such as: the skills of working with the latest information systems; the desire to develop and implement educational innovations; having an account in a social network; readiness to get rid of outdated teaching methods; foreign languages knowledge (first of all, English); the ability to combine academic and research work; computer skills.

The article suggests measuring the creative potential of different categories of the lecturers for their willingness to work in electronic education on the following grounds: work in higher educational institutions of different forms of ownership (state and non-state); lecturers' age characteristics: representatives of the younger age group (under 35 years of age), the middle age group (from 35 to 60 years) and the senior age group (60 years and older); work in higher educational institutions depending on their territorial location (metropolitan and provincial higher educational establishments); teaching profile (of the humanities, technical, natural and economic lecturers).

As a result of the sociological research (expert survey) we have found that a significant blocker of creativity is the unpreparedness of lecturers to the new information and communicative model of higher education - e-education. Moreover, the study substantiates the necessity of measures elaboration to increase the creative potential of different groups of lecturers, who demonstrate different readiness for using the latest information and communication technologies of education, on which e-education is based. The study tested that the following categories of the lecturers are best prepared to work in the conditions of electronic education: according to age – lecturers of the younger age group; according to the teaching profile – natural science lecturers; according to the location of the higher educational institution – the lecturers of the capital city universities; according to the form of ownership of higher educational establishments there are the lecturers of private higher educational institutions, compared with the lecturers of state higher educational institutions. Creativity in educational practices is constrained by innovations that do not have the resources and conflict with new educational ideas, procedures, measures, and elements.

Keywords: higher education; educational practices; educational services; educational innovations; lecturers; creativity; creative activity; electronic education

Цитування даної статті: Хижняк О. В. Креативний потенціал викладачів вищої школи України / О. В. Хижняк // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – № 11. – С. 82-90.

Citation of this article: Khyzhniak, O. V. (2017). Kreatyvnyi potentsial vykladachiv vyshchoi shkoly Ukrainy [The creative potential of teachers of higher education in Ukraine] *Scientific and theoretical almanac "Grani"*, 20 (11), 82-90.

Received: 20.10.2017

Accepted: 16.11.2017

Креативный потенциал преподавателей высшей школы Украины

А. В. Хижняк

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, Украина

Определен креативный потенциал преподавателей высшей школы Украины на примере восприятия ими технологий электронного образования. Предложены индикаторы для измерения креативного потенциала преподавателей, среди которых: навыки работы с новейшими информационными системами; желание разрабатывать и реализовывать образовательные инновации; наличие аккаунта в социальной сети; готовность избавиться от устаревших методов обучения; владение иностранными языками (прежде всего, английским); способность сочетать учебную и научно-исследовательскую работу; компьютерная подготовка. Креативное действие отнесено к проблемным образовательным инновациям. На анализе материалов проведенного с участием автора эмпирического социологического исследования установлено, что наиболее готовы к работе в условиях электронного образования такие категории преподавателей: по возрасту – преподаватели младшей возрастной группы, по профилю преподавания – преподаватели естественнонаучного профиля, по месту расположения высшего учебного заведения – преподаватели столичных вузов, по форме собственности вузов – преподаватели частных вузов по сравнению с преподавателями государственных вузов. Креативность в образовательных практиках сдерживают инновации, которые не имеют ресурсного обеспечения и вступают в конфликт с новыми образовательными идеями, процедурами, мероприятиями, элементами.

Ключевые слова: сетевой анализ; социальный капитал; обобщенное доверие; социальная сплоченность; социальная мобильность; консенсус; кооперация; конфликт; конкуренция

Постановка проблеми. Викладачі в сучасних університетах, щоб відповідати викликам електронної цивілізації, мають працювати в нових освітніх формах, застосовувати нові технологічні можливості, які вносять розмаїття в освітній процес і спрямовані підвищити ефективність навчального процесу. Тренд розвитку освітніх практик наразі пов'язаний із упровадженням новітніх інформаційно-комунікативних технологій. Тобто йдеться про затребуваність креативності в освіті. За цих умов істотну роль починають відігравати комунікативні блокатори креативної соціальної дії, як технічні, так і соціальні. Якщо технічні блокатори обумовлені наявністю у вищих навчальних закладах технічних засобів для здійснення електронного навчання, то соціальні блокатори можуть гальмувати навчальний процес навіть за умов його оснащення сучасними інформаційно-комунікативними засобами. Йдеться про затребуваність у навчальних практиках готовності їх учасників, зокрема викладачів, до креативних дій.

Аналіз досліджень і публікацій. Автором моделі креативної дії вважається Х. Йоас, який запропонував додати її до домінуючих моделей раціональної і нормативно-орієнтованої дії [6, с. 13, 232.]. Креативність стає соціальним діагнозом сучасного суспільства. Ю. Волков зробив спробу системного аналізу креативності як чинника соціального розвитку сучасного суспільства і виказав припущення, що суб'єктом соціального життя наразі поступово стає креативний клас, для якого характерна орієнтація на поєднання особистісної самореалізації і служіння суспільству [2].

Креативну дію можна віднести до проблемних інновацій, для чого висунемо такі аргументи. По-перше, креативна дія, унаслідок якої певна інновація (нова ідея, продукт, процедура тощо) реалізується за сценарієм продуктивної діяльності, яка не має аналогів у минулому, а її суб'єкти не можуть покладатися на минулий досвід і можуть відчувати дефіцит необхідних для успішного результату ком-

петенцій. По-друге, важко забезпечити прогнозований результат такої дії. По-третє, креативна дія як інновація може залишитися незавершеною, спричиняючи суперечності між старим і новим у соціальній практиці.

Науковці переконливо доводять відмінність між інновацією і креативністю, між інновацією і творчістю, спираючись на такі критерії порівняння, як мета і результат, якісні характеристики, процесні відмінності. Так, метою інновації вважається розробка і реалізація нового продукту, процесу, ідеї, що в кінцевому підсумку слугує підвищенню ефективності діяльності. Творчість же інша за своєю суттю, вона дає новий результат у ситуації невизначеності. Якості креативності, до яких належать гнучкість, швидкість, оригінальність мислення, стають показниками інноваційної, а не творчої діяльності. «На відміну від творчого потенціалу це – скоріше актуальна здатність до виробництва соціально або індивідуально значущого нового, що має споживчі властивості, затребувані сформованим у суспільстві ринком товарів і послуг. Творчість за своєю суттю є інтенціональним процесом, а інноваційна діяльність – екстенціональна, орієнтована на соціальне визнання і просування продукту на певному сегменті ринку» [12, с. 138 – 139].

Особливу увагу науковці приділяють взаємозв'язку традицій та інновацій. Звертають на себе увагу дві тези, які висунув О. Вебер, аналізуючи співвідношення традицій та інновацій: з одного боку, традиції частково змінюються в міру змін у суспільстві, які підривають традиційний і створюють новий соціальний порядок, а з іншого – старі традиції можуть виявитися сильніше нових, адже вони мають тенденцію за певних умов відроджуватися, відновлюватися [1, с. 51 – 52]. Аналогічну думку висловлюють П. Зборовський та П. Абрамова, які переконливо доводять, що «універсальних рецептів виробництва інновацій у межах інститутів вищої освіти взагалі не існує, а

проривні інновації не завжди ведуть до позитивних результатів. Більш того, прорив сам по собі взагалі може виявитися контрпродуктивним. У кінцевому підсумку цілком імовірно, що дотримання традицій розвитку університетів може виявитися кращим способом побудови інновацій» [4, с. 7]. Творчість, інновації і креативність мають специфіку залежно від часопростору, у якому вони розгортаються. Соціологи на основі проведених досліджень констатують, що «розвиток інновацій у пізнорадянських умовах відбувався в межах ситуацій особливого типу: у таких ситуаціях виявилося можливим засновувати нове як суб'єктивне надбання окремих колективів, збудованих навколо фігури того чи іншого автора, але неможливо було його утримувати і розвивати в інституціалізованих формах» [13, с. 232].

Коли інновації в освіті ініціюються згори, для їхньої успішної реалізації необхідні професійна й організаційна ідентичність викладачів. Однак дослідження свідчать, що ці два види ідентичностей «можуть бути і фактором консерватизму, і фактором інновацій. Їх прояви залежать від масштабу і темпів змін. Занадто радикальні або постійні інновації можуть блокувати реалізацію діяльності професіоналів і підірвати їх лояльність організації» [5, с. 200]. До того ж у кризовому суспільстві креативність в освітніх практиках має численні блокатори, як інституціональні, так і неінституціональні, як об'єктивні, так і суб'єктивні. Креативність в освітніх практиках стримують також незавершені інновації, які вступають у конфлікт з новими освітніми ідеями, процедурами, заходами, елементами тощо. Суттєвим блокатором креативності стає неготовність викладачів та студентів до нової інформаційно-комунікативної моделі вищої освіти. Продуктивними, на наш погляд, є узагальнення концептуальних питань креативності та її чинників, здійснені С. Коротаєвим. Вони наведені в таких тезах, виокремлених нами на основі роботи цього дослідника: 1) креативність є загальною людською властивістю і процесом діяльності, орієнтованим на креативний результат; 2) на креативність впливають численні фактори; існують специфічні фактори, характерні для кожного конкретного виду діяльності; 3) специфічність креативності відносно сфери діяльності (практики), а саме: а) існують специфічні фактори, характерні для кожного конкретного виду діяльності; б) цінність креативності різниться в різних професіях; в) на реалізацію креативності впливають правила і критерії, прийняті в конкретних професійних сферах; 4) креативна поведінка є результатом взаємодії якостей професіонала (суб'єкта) і соціального оточення; 5) вплив на креативність практик управління, організації взаємодії між різними суб'єктами часто може розглядатися незалежно від конкретної професійної сфери; 6) креативною слід вважати ідею, яка є новою і потенційно корисною

для соціальних практик; 7) креативність має когнітивний, психологічний і соціальний аспекти [10]. С. Коротаєв наполягає на необхідності вивчення креативності професіоналів на емпіричному матеріалі, який відображає конкретну національно-державну ситуацію в конкретному часопросторі. Нам імпонує ця пропозиція, яку ми реалізуємо в цій статті, спираючись на експертні оцінки креативного потенціалу викладачів в Україні.

Мета дослідження – з'ясувати креативний потенціал викладачів вищої школи України на прикладі сприйняття ними технологій електронної освіти.

Виклад основного матеріалу. Усвідомлення евристичних можливостей концепції креативної соціальної дії різко контрастує з відсутністю науково обґрунтованих технологій впровадження такої дії, у тому числі в освітніх практиках. Виділимо деякі моменти, які відображають затребуваність креативної соціальної дії в сучасному українському суспільстві. По-перше, креативність у суспільстві може слугувати подоланню його травмованості, негативного впливу на суспільний розвиток фантомних феноменів сучасної масової свідомості і суспільного життя. По-друге, креативність може слугувати подоланню імітаційних дій влади, спрямованих виключно на утримання цієї влади. По-третє, креативність покликана подолати суперечності між традиційним та інноваційним. При цьому варто враховувати тенденцію до зниження мобілізуючої сили традиційної соціальної дії в різних соціальних практиках, у тому числі освітніх, де за умов впровадження новітніх інформаційно-комунікативних технологій і переходу до електронної освіти підвищуються вимоги до креативного потенціалу викладачів.

Електронну освіту можна визначити як «спосіб вирішення проблеми нерівномірного доступу до освітніх ресурсів за рахунок використання сучасних електронних засобів навчання» [3, с. 41]. Глобалізація, комерціалізація і особливо масовізація вищої освіти в умовах електронної освіти формують новий дизайн вищих навчальних закладів і висувають нові вимоги до викладачів і студентів. Починають домінувати нові замовники на освітні послуги: «Прямим споживачем і “покупцем” (через податки і безпосередньо) продуктів діяльності сфери освіти (так званих освітніх послуг) і, відповідно, головним її замовником замість держави зробилося населення (тобто сім'ї); саме їх, а не ринок праці, обслуговує система освіти» [9, с. 62].

Креативні дії викладачів покликані допомогти також студентам підготуватися до викликів глобального світу. Науковці на запитання «Що конкретно вимагає глобалізація від індивіда, де б він не знаходився?» дають досить вичерпну відповідь, яка актуалізує креативність з боку тих, хто готує студентів до життя в умовах нового інформаційно-комунікативного середовища. По-перше, від

індивіда «вимагається “встигати” за потоком змін у всіх сферах соціального буття. Щоб “встигати”, суспільство пропонує індивіду готові рецепти у вигляді цілісних “стилів життя”, які транслюються ЗМІ, соціальними мережами та іншими засобами масового впливу на індивідуальну свідомість. По-друге, суспільство вимагає від нього не просто слідувати певним загальним правилам життя, а й дотримуватися їх належним чином, для цього розробляються все більш витончені способи “кодифікації” такого життя. ...По-третє, зростає так звана маркетизація життя, ...здійснювана ринком. ...По-четверте, усі ці зміни в кінцевому підсумку означають, що поведінка індивіда і весь його образ життя вже кимось детерміновані, і безпосереднє спілкування між виробником послуг і їх споживачем виключається. Залишається тільки дистанційна комунікація. По-п’яте, у суспільстві існує багато наглядових органів, що спостерігають і контролюють дотримання всіх цих кодів і протоколів, однак зворотний зв’язок між індивідом і тими системами, що створили ці коди і протоколи, надзвичайно складний і утруднений» [14, с. 45 – 46]. Таким чином, саме викладачі мають сформувати креативність у студентів, щоб останні не втрачали свою індивідуальність і не ставали об’єктом маніпулювання.

Наукові підходи до креативності наразі розглядаються в контекстах психології, педагогіки, економіки, менеджменту, регіональних і урбаністичних досліджень тощо. Соціологи питання креативності розглядають на чотирьох рівнях: на рівні соціологічних теорій, аналізуючи соціальне середовище креативності, застосовуючи якісні соціологічні методи до даної проблеми і під час пошуку емпіричних індексів креативності. Т. Качераускас наголошує на труднощах вимірювання креативності, зокрема за допомогою індексів, що взагалі унеможливають можливості емпіричного підходу до креативності взагалі, яку індекси недостатньо обґрунтовують або змістовно, або математично [7].

Під час визначення готовності викладачів різних вікових спільнот до роботи в умовах електронної освіти ми спираємося на трактування вікової спільноти, яку дають Г. Зборовський і П. Амбарова. Вони визначають вікову спільноту як темпоральне утворення в контексті єдності і суперечливості біологічного, психологічного та соціального часу, які визначають особливості їхніх темпоральних стратегій поведінки [4].

Креативний потенціал викладачів розглянемо на прикладі їхніх потенційних можливостей опанувати технології електронного навчання, тобто участі в організації освітнього процесу з використанням електронного інформаційно-освітнього середовища, що включає в себе електронні інформаційні та освітні ресурси, сукупність інформаційних та телекомунікаційних технологій, технологічних

засобів при розробці та реалізації освітніх та наукових програм.

Метод дослідження. У статті використані матеріали соціологічного дослідження, проведеного за участю автора в межах науково-дослідної теми кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Проблеми впровадження технологій електронного навчання в українській вищій школі» (2015 – 2016 рр., номер державної реєстрації НДР 0115U000503. Науковий керівник: академік НАН України В. С. Бакіров). Метод отримання емпіричної соціологічної інформації – експертне анкетне опитування. У жовтні – листопаді 2016 р. опитано 260 експертів із 45 вищих навчальних закладів України. Критерії відбору експертів: робота у вищому навчальному закладі України, використання електронних технологій навчання у своїй професійній діяльності, використання електронних технологій навчання у вищому навчальному закладі, де працює експерт.

Креативний потенціал викладачів, необхідний для їхньої роботи в умовах електронної освіти, у цьому дослідженні ми вимірювали за допомогою таких індикаторів:

- навички роботи з новітніми інформаційними системами;
- бажання розробляти та реалізовувати освітні інновації;
- наявність акаунта в соціальній мережі;
- готовність позбавитися застарілих методів навчання;
- володіння іноземними мовами (насамперед, англійською);
- здатність поєднувати навчальну і науково-дослідну роботу;
- комп’ютерна підготовка.

Гіпотеза дослідження: Креативний потенціал різних категорій викладачів за їхньою готовністю до роботи в електронній освіті різний залежно від таких їхніх характеристик, як: робота у вищих навчальних закладах різної форми власності (державної і недержавної); вікові характеристики викладачів: представники молодшої вікової групи (до 35 років), середньої вікової групи (від 35 до 60 років) і старшої вікової групи (60 років і старше); робота у вищих навчальних закладах залежно від їхнього територіального розташування (столичні і провінційні вищі навчальні заклади); профіль викладання (викладачі гуманітарного, технічного, природничого та економічного профілю).

У ході дослідження ми виявляли експертну оцінку креативності викладачів за допомогою фіксації цих індикаторів, які, звичайно, не є вичерпними, однак відображають основні якості і характеристики викладачів, які надають їм можливість успішно реалізовувати свої професійні функції і ролі в умовах електронної освіти (рис. 1).

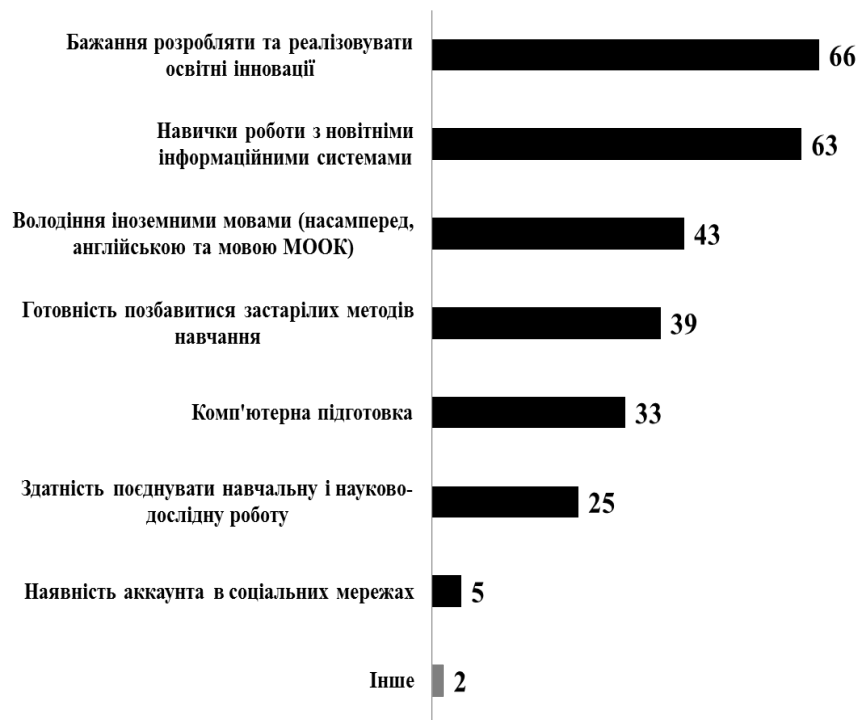

Рис. 1 Якості викладачів, які складають їхній креативний потенціал в умовах електронної освіти (Відповіді респондентів на запитання: «Які якості є найбільш важливими для викладача в умовах електронної освіти» (у %, експертні оцінки, n = 260, 2016 р., Україна)

На думку майже двох третин експертів (63 – 66 %), серед якостей викладачів мають переважати мотиваційні орієнтації у вигляді бажання розробляти та реалізовувати освітні інновації, до яких належать елементи електронної освіти. Також важливо викладачам мати навички роботи з новітніми інформаційними системами.

Креативна чутливість викладача, на наш погляд, включає не тільки окреслені вище якості, а також пошуки нових, нестандартних форм взаємодії зі студентами. Адже професійна діяльність викладача – це насамперед комунікації зі студентами, які в умовах електронної освіти набувають специфіки, актуалізуються, стають гнучкими, базуються на взаємній затребуваності спілкування під час оволодіння освітньою програмою. Електронні освітні комунікації вимагають формування відповідних комунікативних компетенцій комунікаторів і здатності їх гнучко, оперативно, тобто креативно реалізовувати в освітніх практиках. Проведені Н. Молошонок соціологічні дослідження дозволили зробити висновок про позитивний взаємозв'язок використання викладачами мережі Інтернет і мультимедійних технологій із залученням студентів у досягнення навчальних цілей і взаємодію з викладачами і однокурсниками. Чим ширше використовують викладачі мультимедійні технології, тим

вища академічна і соціальна залученість студентів, а також їх орієнтованість на високі вимоги викладачів і тим нижче невиконання ними вимог навчального процесу» [11, с. 59].

Для того щоб визначитися, які категорії викладачів в Україні, на думку експертів, найбільш ефективні в умовах впровадження електронних технологій навчання, ми розрахували Індекс готовності викладачів до роботи в електронній освіті (таблиця).

Дані експертного опитування свідчать, що найбільше готові до роботи в умовах електронної освіти: за віком – викладачі молодшої вікової групи; за профілем – викладачі природничого профілю; за місцем розташування вищого навчального закладу – викладачі столичних вищих навчальних закладів; за формою власності вищих навчальних закладів – викладачі приватних вищих навчальних закладів порівняно з викладачами державних вищих навчальних закладів.

У світі швидко поширюються масові відкриті онлайн-курси (MOOC-курси, або Massive Open Online Courses), які створюють реальну альтернативу традиційній системі вищої освіти. Відкритість навчальних курсів для всіх учасників освітнього процесу відбувається переважно за рахунок їх безкоштовності і тому масовості, вона базується

Таблиця 1 – Креативний потенціал різних категорій викладачів за їхньою готовністю до роботи в електронній освіті (за експертними оцінками, в індексах, n = 260, 2016 р., Україна) *

N п/п	Категорії викладачів	Індекс готовності до роботи в електронній освіті
1	Викладачі державних ВНЗ	3.117
2	Викладачі приватних ВНЗ	3.317
3	Викладачі молодшої вікової групи	3.807
4	Викладачі середньої вікової групи	3.394
5	Викладачі старшої вікової групи	2.262
6	Викладачі столичних ВНЗ	3.530
7	Викладачі провінційних ВНЗ	2.759
8	Викладачі гуманітарного профілю	3.191
9	Викладачі технічного профілю	3.466
10	Викладачі природничого профілю	3.194
11	Викладачі економічного профілю	3.522

*Індекс готовності викладачів до роботи в електронній освіті коливається від 1 до 5, де 1 – взагалі не готові, а 5 – готові повною мірою.

на спеціальних технологічних платформах, що дозволяють надавати освітні послуги зручним способом. Такі курси порушують монополію на авторські методики і розробки, які традиційно залежали від професіоналізму конкретних викладачів. Щодо доцільності заміни традиційних курсів на онлайн-курси думки експертів розділилися. Можна виділити три групи експертів, а саме: 1) прихильники заміни традиційних курсів на онлайн-курси (15 %); 2) противники заміни традиційних курсів на онлайн-курси (45 %); 3) не визначилися у ставленні до заміни традиційних курсів на онлайн-курси (40 %).

Експерти в ході дослідження зважено поставилися до того, що не всі викладачі наразі готові використовувати технології електронного навчання. Однак лише 13 % опитаних експертів висловлюються за прийняття радикальних заходів до тих, хто не володіє сучасними електронними освітніми технологіями. Експерти не зводять відповідальність за нарощування креативного потенціалу викладачів лише на них самих. Експертам було запропоновано визначити найбільш доцільні заходи для заохочення викладачів до впровадження електронних технологій навчання (рис. 2).

Серед заходів, які сприяють заохоченню укра-

їнських викладачів до впровадження електронних технологій навчання, перевагу експерти надають матеріальній мотивації викладачів (77 %), однак це можна вважати ситуаційним чинником, зважаючи на низьку оплату праці викладачів вищої школи України. Ефективність грошового стимулювання наукової й освітньої діяльності науковці піддають сумніву «через невизначеність результату цієї діяльності і термінів його отримання, а також зважаючи на специфіку професійної позиції викладача вузу. Урешті-решт дотепер не було отримано переконливих доказів зв'язку між введенням стимулюючих надбавок і підвищенням ефективності діяльності. ... Відсутність однозначної ефективності грошових стимулів цілком узгоджується з професійним типом мотивації як найбільш адекватним для викладача вузу, який поєднує освітню та дослідницьку діяльність» [5, с. 197]. Ми поділяємо висунуту дослідниками думку: «На відміну від грошового стимулювання створення умов, за яких професіонал може відповідати вимогам професії, є, безумовно, ефективним з точки зору створення професійної ідентичності» [5, с. 198].

Важливою є також організація стажування викладачів у провідних університетах світу (60 %).

Рис. 2 Заходи із залученням викладачів до впровадження електронних технологій навчання, які експерти вважають найбільш доцільним в Україні (у %, n = 260, 2016 р., Україна)

Це може сприяти підвищенню креативного потенціалу викладачів і через нього їхній конкурентоспроможності на ринку електронних освітніх послуг, який розвивається і розширюється високими темпами. «Для розширення використання перспективних технологій необхідно поширювати інформацію про їх позитивний вплив на навчальний процес, а також надавати організаційну підтримку викладачам – навчати їх використанню мультимедійних технологій і впровадженню їх в освітні практики» [11, с. 74].

Креативний потенціал викладачів наразі тісно пов'язаний з якістю електронної освіти, а не лише з екстенсивним її розвитком, що вимірюється збільшенням кількості студентів і викладачів, задіяних у використанні новітніх електронних технологій навчання, зокрема онлайн-курсів. Цю думку влучно сформулювали П. Келлі, Х. Коутс, Р. Нейлор: «У міру розвитку і вдосконалення онлайн-освіти необхідно переходити від кількості до якості – онлайн-освіту вже не слід розглядати тільки як спосіб привернути більше студентів у сферу вищої освіти, замість цього потрібно зосередитися на забезпеченні якості. У міру вдосконалення систем, освітніх установ і технологій, а також розвитку самих студентів акцент повинен зміщуватися із забезпечення доступу до досягнення успіху» [8, с. 35].

Креативність втілюється в толерантному дизайні соціальних практик, який є умовою усталеного розвитку індивідів, груп, спільнот у полікультурному середовищі. Саме тому «у колективному проекті толерантного простору особливе місце за-

ймає інститут освіти, який бере участь як у процесі вироблення толерантності, так і контролю його виконання. Оскільки університетська освіта вважається важливим елементом і ресурсом інформаційного суспільства, де формується майбутня професійна ідентичність та лояльний до державних інституцій толерантний громадянин, необхідні соціальні технології, спрямовані на створення такої толерантної людини» [15].

Висновки. Креативність в освітніх практиках тільки тоді дає позитивний, очікуваний, контрольований результат, коли вона затребувана суспільством, має підтримку з боку системи управління вищою освітою як на державному рівні, так і на рівні окремих освітніх установ. Доцільно звернути увагу на готовність вищих навчальних закладів забезпечувати підвищення креативного потенціалу різних груп викладачів, які демонструють різну готовність до використання новітніх інформаційно-комунікативних технологій навчання, на яких базується електронна освіта. Найбільше готові до роботи в умовах електронної освіти: за віком – викладачі молодшої вікової групи, за профілем викладання – викладачі природничого профілю, за місцем розташування вищого навчального закладу – викладачі столичних вищих навчальних закладів, за формою власності вищих навчальних закладів – викладачі приватних вищих навчальних закладів порівняно з викладачами державних вищих навчальних закладів.

У подальшому доцільно проаналізувати блокатори і каталізатори креативності викладачів вищої школи України.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Вебер А. Б. Взаимосвязь традиций и инноваций в свете проблем современности / А. Б. Вебер // Социологическая наука и социальная практика. – 2017. – Т. 5. – № 2. – С. 47-62.
2. Волков Ю. Г. Креативность: социальный диагноз современного общества / Ю. Г. Волков // Научная мысль Кавказа. – 2016. – № 3. – С. 5-14.
3. Електронна освіта: термінологічний словник / за ред. В. С. Бакірова. – Харків : Видавничий центр Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2016. – 164 с.
4. Зборовский Г. Е. Темпоральные противоречия возрастных общностей: типологический анализ стратегий преодоления / Г. Е. Зборовский, П. А. Амбарова // Социологический журнал. – 2017. – № 2. – С. 8-27.
5. Иванова Н. Л. Профессионалы и проблема внедрения инноваций в вузе / Н. Л. Иванова, Е. П. Попова // Вопросы образования. – 2017. – № 1. – С. 184-206.
6. Йоас Х. Креативность действия / Х. Йоас. – СПб. : Алетея, 2005. – 320 с.
7. Качераускас Т. Креативность и концепция креативного общества в социологии / Т. Качераускас // Социологические исследования. – 2017. – № 10. – С. 26-35.
8. Келли П. Онлайн-образование: путь от участия к успеху / П. Келли, Х. Коутс, Р. Нейлор // Вопросы образования. – 2017. – № 3. – С. 34-58.
9. Константиновский Д. Л. Образование, рынок труда и социальное поведение молодежи / Д. Л. Константиновский // Социологический журнал. – 2014. – № 3. – С. 55-69.
10. Коротаев С. А. Креативность и ее факторы: проблемы концептуализации в исследованиях / С. А. Коротаев // Социологический журнал. – 2015. – № 2. – С. 6-30.
11. Малошонок Н. Г. Взаимосвязь использования Интернета и мультимедийных технологий в образовательном процессе со студенческой вовлеченностью / Н. Г. Малошонок // Вопросы образования. – 2016. – № 4. – С. 59-83.
12. Резник Ю. М. Творчество как способ самоконструирования человека / Ю. М. Резник // Вопросы социальной теории: Научный альманах. – М.: Издательство Независимого института гражданского общества, 2015. – Т. 7. – №1-2. – С. 137-154.
13. Сафронов П. А. Субъективные инновации: педагогическое движение в условиях радикальных социальных изменений / П. А. Сафронов, К. Д. Сидорова // Вопросы образования. – 2016. – № 3. – С. 224-237.
14. Яницкий О. Н. Глобализация и индивид / О. Н. Яницкий, Е. Б. Бондаренко // Социологический журнал. – 2016. – № 4. – С. 42-59.
15. Mann R. Active Tolerance as a Collective Project: Global and Local Dimensions / Rafi Mann, Oleksandr Khyzhniak // IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS). – 2017. – Vol. 22, Issue 4, Ver. 6. – P. 13-25. – <http://www.iosrjournals.org/iosr-jhss>.

REFERENCES

1. Veber, A. B. (2017). Vzaimosvjaz' tradicij i innovacij v svete problem sovremennosti [Interrelation of traditions and innovations in the light of the problems of our time]. *Sociologicheskaja nauka i social'naja praktika*, 5(2), 47-62.
2. Volkov, Ju. G. (2016). Kreativnost': social'nyj diafnnoz sovremennogo obshhestva [Creativity: the social diagnosis of modern society]. *Nauchnaja mysl' Kavkaza*, 3, 5-14.
3. Bakirov, V. S. (ed.), 2016. *Elektronna osvita: terminolohichnyy slovnyk* [Electronic Education: Terminology Dictionary]. Vydavnychyy tsentr Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina, Kharkiv (in Ukrainian).
4. Zborovskij, G. E., & Ambarova, P. A. (2017). Temporal'nye protivorechija vozrastnyh obshhnostej: tipologicheskij analiz strategij preodolenija [Temporal contradictions of age communities: a typological analysis of coping strategies]. *Sociologicheskij zhurnal*, (2), 8-27.
5. Ivanova, N. L. (2017). Professionalny i problema vnedrenija innovacij v vuze [Professionals and the problem of innovation in the university]. *Voprosy obrazovanija*, 1, 184-206.
6. Joas, H. (2005). *Kreativnost' dejstvija* [Creativity of action]; per. s nem. Aletejja, SPb (in Russian).
7. Kacherauskas, T. (2017). Kreativnost' i koncepcija kreativnogo obshhestva v sociologii [Creativity and the concept of creative society in sociology]. *Sociologicheskie issledovanija*, (10), 26-35.
8. Kelli, P., Kouts, H., & Nejlora, R. (2017). Onlajn-obrazovanie: put' ot uchastija k uspehu [Online education: the path from participation to success]. *Voprosy obrazovanija*, 3, 34-58.
9. Konstantinovskij, D. L. (2014). Obrazovanie, rynek truda i social'noe povedenie molodezhi [Education, labor market and social behavior of youth]. *Sociologicheskij zhurnal*, 3, 55-69.
10. Korotaev, S. A. (2015). Kreativnost' i ee faktory: problemy konceptualizacii v issledovanijah [Creativity and its factors: the problems of conceptualization in research]. *Sociologicheskij zhurnal*, 2, 6-30.
11. Maloshonok, N. G. (2016). Vzaimosvjaz' ispol'zovanija Interneta i mul'timedijnyh tehnologij v obrazovatel'nom processe so studencheskoj вовлеченност'ju [The relationship between the use of the Internet and multimedia technologies in the educational process with student involvement]. *Voprosy obrazovanija*, 4, 59-83.
12. Reznik, Ju. M. (2015). Tvorchestvo kak sposob samokonstruirovaniija cheloveka [Creativity as a way of self-construction of a person]. *Voprosy social'noj teorii: Nauchnyj al'manah*, VII(1-2), 137-154.

13. Cafronov, P. A. (2016). Sub`ektivnye innovacii: pedagogicheskoe dvizhenie v usloviyah radikal'nyh social'nyh izmenenij [Subjective innovation: the pedagogical movement in conditions of radical social changes]. *Voprosy obrazovaniya*, (3), 224-237.
14. Janickij, O. N., & Bondarenko, E. B. (2016). Globalizacija i individ [Globalization and the individual]. *Sociologicheskij zhurnal*, 4, 42-59.
15. Mann R, Khyzhniak O. (2017). Active Tolerance as a Collective Project: Global and Local Dimensions. *IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*, 22(4/6), 13-25.

Хижняк Олександр Володимирович – кандидат соціологічних наук, доцент
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Адреса: м. Харків, 61022, пл. Свободи, 6
E-mail: o.khyzhniak@karazin.ua

Khyzhniak Oleksandr V. – PhD in Sociology, Associate Professor
V. N. Karazin Kharkiv National University
Address: 6, Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine
E-mail: o.khyzhniak@karazin.ua
ORCID: 0000-0002-5729-2783